

تاب آوری اقتصادی خانواده‌های یک شهرک حاشیه‌نشین در مواجهه با کووید-۱۹: مطالعه کیفی

وجیهه آرمان‌مهر^۱، حسین میرزائی^۲، عبدالجواد خواجوی^۳، تکتیم پیکانی^۴، رضا اسماعیلی^۵

۱- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصاد و توسعه، مرکز تحقیقات توسعه اجتماعی و ارتقاء سلامت، دانشگاه علوم پزشکی گناباد، گناباد، ایران

۲- دکتری جامعه‌شناسی، استادیار، گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

۳- پزشک و دکتری مدیریت مراقبت سلامت، استادیار، دپارتمان پزشکی اجتماعی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی گناباد، گناباد، ایران

۴- استادیار، مرکز تحقیقات توسعه اجتماعی و ارتقاء سلامت، دانشگاه علوم پزشکی گناباد، گناباد، ایران

۵- استادیار، گروه بهداشت عمومی، دانشکده بهداشت، مرکز تحقیقات توسعه اجتماعی و ارتقای سلامت، دانشگاه علوم پزشکی گناباد، گناباد، ایران

چکیده

اطلاعات مقاله

مقدمه و اهداف: کووید-۱۹ در مدت زمان کوتاهی زندگی مردم را در مقیاسی بی‌سابقه دگرگون نمود. این پژوهش با کنکاش در تجربه خانواده‌های یک شهرک حاشیه‌نشین، چگونگی مواجهه با چالش‌های اقتصادی حاصل از این بیماری و به بیانی تلاش‌های آنان در راستای تاب‌آوری اقتصادی را درک نماید. **روش کار:** نوع مطالعه تحلیل محتوای کیفی با رویکرد هدایت شده بود و از طریق ۱۷ مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته فردی با افراد بالای ۱۵ سال ساکن شهرک توحید گناباد که حداقل ۳ سال از سکونت آن‌ها در این محل گذشته بود، انجام شد. مصاحبه‌ها با روش نمونه‌گیری هدفمند و پس از اخذ رضایت آگاهانه مشارکت‌کنندگان در بهار ۱۴۰۰ انجام و ضبط شدند. به منظور تعیین اعتباربخشی داده‌ها از معیارهای لینکلن و گوبا استفاده شد.

یافته‌ها: تاب‌آوری اقتصادی خانواده‌ها در مواجهه با کووید-۱۹، در قالب ۳ مقوله اصلی که دربرگیرنده ۹ مقوله فرعی بود، پدیدار شد. این مقوله‌ها عبارت‌اند از: الف. تغییرات ایجاد شده در بعد اقتصادی خانواده (با مقوله‌های فرعی: اشتغال، درآمد، مصرف و موقعیت طبقاتی)؛ ب. راهکارهای مقابله با تغییرات اقتصادی خانواده (با مقوله‌های فرعی: اتکا به منابع درون خانواده و دریافت حمایت‌های برون‌خانواده)؛ و ج. اثرپذیری تاب‌آوری اقتصادی خانواده‌ها از سطوح بالاتر (با سه مقوله فرعی: اقتصاد کلان، سرمایه اجتماعی خانواده و تاب‌آوری منطقه‌ای). براساس یافته‌های جزئی‌تر شیوع کووید-۱۹ باعث کاهش درآمد و مصرف کمی و کیفی اقلام اساسی و تحمیل هزینه‌های مزاد برای جامعه هدف شده است. راهکار غالب در حل مشکلات اقتصادی، تغییر رفتار مصرفی و تنوع بخشی درآمدی بوده است. از سوی فقدان برنامه‌های حمایتی، ضعف شبکه اجتماعی و هویت محله‌ای از موانع عمده در راستای افزایش تاب‌آوری اقتصادی بوده است. **نتیجه‌گیری:** خانواده‌های مورد مطالعه از بُعدهای بسیار، آسیب‌پذیر بوده و تاب‌آوری اقتصادی پایینی داشتند. برای ارتقای سطح تاب‌آوری اقتصادی خانواده‌ها، شناخت زمینه و انجام مداخله‌ها و حمایت‌ها بر اساس ظرفیت‌های درونی و بیرونی خانواده‌ها از جمله زمینه‌های توانمندساز موجود در محله ضروری می‌نماید.

تاریخ دریافت

۱۴۰۰/۰۵/۰۹

تاریخ پذیرش

۱۴۰۰/۱۰/۲۸

نویسنده رابط

حسین میرزائی

ایمیل نویسنده رابط

hmirzaei@um.ac.ir

نشانی نویسنده رابط

گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم

انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

واژگان کلیدی

کووید-۱۹، تاب‌آوری اقتصادی،

شهرک حاشیه‌نشین

مقدمه

نه تنها به دانش علوم پزشکی و بیولوژیکی، بلکه به تمام علوم انسانی مرتبط با سبک زندگی، به مطالعه‌های اجتماعی و رفتاری نیاز دارد (۱). یکی از موضوع‌های کلیدی در رابطه با وضعیت‌های

کووید-۱۹ فقط در طی چند ماه، زندگی مردم را در مقیاسی بی‌سابقه دگرگون نمود. ایجاد تغییرات ناگهانی در سبک زندگی از طریق فاصله‌گذاری اجتماعی و قرنطینه خانگی، پیامدهای اجتماعی و اقتصادی مختلفی به دنبال داشته که فهم آن

افراد این منطقه غیر بومی هستند و اغلب برای کار در کارگاه‌ها، کارخانه‌ها و کوره‌های آجرپزی به آن مهاجرت کرده‌اند. وضع معیشت روزمزدی اغلب ساکنان، می‌تواند آنان را در شرایط قرنطینه بسیار آسیب‌پذیر کند. علاوه بر این وجود زمینه جرایمی مانند خرید و فروش مواد مخدر در این محله، احتمال دارد بر مواجهه آنان با شرایط بحرانی مانند کووید-۱۹ اثرگذار باشد. فرض پژوهشگران آن است که شرایط اقتصادی نامطمئن و بستر نامساعد اجتماعی این محله شدت آسیب‌پذیری و تاب‌آوری اقتصادی آنان را بیش از پیش افزایش می‌دهد.

با وجود اثرهای شدید کووید-۱۹، بنا به اطلاع نویسندگان تاکنون پژوهشی پیرامون تاب‌آوری اقتصادی در این شهرستان و به‌ویژه منطقه مورد نظر، در دوره این بیماری، صورت نگرفته است. هدف از این مطالعه کیفی، استفاده از تجربه واقعی خانواده‌ها در مواجهه با این بیماری، درک شفاف‌تر و عمیق‌تری از تغییرات به‌وجود آمده در معیشت و اقتصاد خانواده‌ها و ارزیابی تاب‌آوری اقتصادی آنان در دوره کووید-۱۹ بود.

روش کار

نوع مطالعه تحلیل محتوای کیفی با رویکرد هدایت شده^۳ بود و از راه ۱۷ مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته فردی با افراد بالای ۱۵ سال ساکن شهرک توحید گناباد که حداقل ۳ سال از سکونت آن‌ها در این محل گذشته بود، انجام یافت. به منظور انجام مصاحبه‌ها، ابتدا راهنمای مصاحبه تهیه شده و پس از برقراری ارتباط مناسب با شرکت‌کنندگان و اخذ موافقت کتبی ایشان، مصاحبه در زمان و مکان توافق شده انجام یافت. مصاحبه‌ها با روش نمونه‌گیری هدفمند در بهار سال ۱۴۰۰ انجام و ضبط شدند. در انتخاب نمونه‌ها از هر دو جنس زن و مرد استفاده شد. همچنین در هنگام مطالعه مشخص شد که اغلب ساکنان مهاجر و از سه خاستگاه متفاوت هستند. بنابراین افراد نمونه از هر سه خاستگاه مهاجرتی متفاوت در پژوهش حضور یافتند. برای ثبت داده‌ها، از روش‌های ضبط صوتی مصاحبه و یادداشت‌برداری هنگام و پس از مصاحبه استفاده شد. هر مصاحبه پس از سؤال در مورد اطلاعات دموگرافیک شرکت‌کنندگان، با سؤال‌هایی جامع و ساده آغاز شده و برای روشن ساختن مضمون‌های مورد نظر شرکت‌کنندگان و تمرکز بیشتر بر موضوع‌های خاص، با سؤال‌های ژرفاگو و پیگیر در مورد تاب‌آوری در مواجهه با وضع کووید-۱۹ ادامه یافت. هر مصاحبه حدود ۶۰-۹۰ دقیقه طول

بحرانی از جمله بیماری‌های همه‌گیر، تاب‌آوری^۱ است. تاب‌آوری به معنی ظرفیت‌های افراد، سازمان‌ها و جوامع برای تحمل کردن، جذب کردن، تطبیق و تبدیل در برابر انواع تهدیدها است (۲). تاب‌آوری اقتصادی در دو حوزه کلان و خرد مطرح شده است. تاب‌آوری اقتصاد کلان^۲ به توانایی اقتصاد در کنار آمدن، بازیابی و بازسازی و در نتیجه به حداقل رساندن خسارت کل مصرف اشاره دارد، اما تاب‌آوری اقتصاد خرد^۳ به عنوان توانایی اقتصاد و جامعه در به حداقل رساندن کاهش سطح رفاهی خانواده‌ها تعریف می‌شود. از این‌رو مواردی مانند سطح درآمد خانواده‌ها پیش از بحران و توانایی مواجهه با بحران از راه‌های مختلف مانند پس‌انداز، وام گرفتن، بیمه و سامانه حمایت اجتماعی یا سازوکارهای تقسیم خطرات در بین مردم را در بر می‌گیرد (۳).

مطالعه‌های پیشین سازوکارهای مختلفی که خانواده‌ها برای تعدیل بحران استفاده می‌کنند، مانند فروش دارایی و دام، افزایش نیروی کار، کاهش هزینه‌های غیر غذایی و استفاده از پس‌انداز را نشان داده‌اند (۴، ۵). با این حال در طی یک بحران، بسیاری از این سازوکارها ممکن است از کار بیفتند. در همه‌گیری کووید-۱۹، با توجه به تغییرات بسیاری که در زندگی فردی و اجتماعی به‌وجود آمد، نیاز به تاب‌آوری به معنی سازگاری با شرایط جدید به شدت احساس شد. افراد در جوامع مختلف، روش‌های متنوعی برای پاسخ به این بحران در پیش گرفتند (۶). برخی مطالعه‌ها تأثیر مستقیم این بیماری را بر درآمد خانواده، پس‌انداز، مصرف و فقر ارزیابی کرده‌اند. مطالعه‌ای روی خانواده‌های روستایی اوگاندا نشان داد در طی تعطیلی کووید-۱۹، درآمد خانواده ۶۰ درصد کاهش، احتمال از دست دادن یک وعده غذایی ۵۰ درصد افزایش و رضایت از زندگی ۲۵ درصد کاهش داشته است (۷). شدت تأثیر اقتصادی از نظر فضایی ناهمگن است و برخی جوامع بیش از حد متوسط تحت تأثیر قرار گرفته‌اند و ممکن است بازیابی آن‌ها بیش از یک سال طول بکشد (۸). در واقع شرایط اجتماعی تعیین می‌کند که تعدادی از اعضای جامعه از بحران پیش آمده بیشتر یا کمتر تأثیر بگیرند (۹). مطالعه‌ها روی کووید-۱۹ نشان می‌دهد آسیب‌پذیرترین گروه‌ها، افراد دارای مشاغل غیر رسمی و حقوق روزمزد هستند (۱۰). ساکنان مناطق حاشیه‌ای و محروم، بیشتر احتمال دارد با از دست دادن شغل و امنیت مالی و معیشتی، احساس از دست دادن را به سایر زمینه‌های زندگی تعمیم دهند و چه بسا بحران‌هایی این چنین، زمینه از دست دادن امیدها و رؤیاهای آینده آن‌ها را فراهم آورد. جامعه مورد مطالعه این پژوهش، ساکنان منطقه نسبتاً محروم شهرک توحید شهرستان گناباد با جمعیتی نزدیک به ۱۰۰۰ نفر است. بیشتر

³ Micro-economic resilience

⁴ Directed approach

¹ Resilience

² Macroeconomic resilience

سیکل و ۳ نفر ابتدایی و ۳ نفر محصل بودند. سرپرست دو خانواده، بازنشسته تأمین اجتماعی و سایر افراد دارای مشاغل آزاد (خدماتی/ کارگری) بودند. تاب‌آوری اقتصادی خانواده‌ها در مواجهه با کووید-۱۹، در قالب ۳ مقوله اصلی که دربرگیرنده ۹ مقوله فرعی بود؛ پدیدار شد. این مقوله‌ها عبارت بودند از: تغییرات ایجاد شده در بعد اقتصادی زندگی خانواده (با مقوله‌های فرعی اشتغال، درآمد، مصرف و موقعیت طبقاتی)؛ راهکارهای مقابله با این تغییرات (با مقوله‌های فرعی اتکا به منابع درون خانواده و دریافت حمایت‌های برون خانواده)؛ و اثرپذیری تاب‌آوری اقتصادی خانواده‌ها از سطوح بالاتر (با سه مقوله فرعی اقتصاد کلان، سرمایه اجتماعی خانواده و تاب‌آوری منطقه‌ای). در ادامه به‌منظور ارایه تصویری درست و جامع از تحلیل دیالوگ‌های مشارکت‌کنندگان، یافته‌ها در قالب مقوله‌های اصلی و فرعی مربوط به همراه یک یا چند نمونه جمله اظهار شده برای هر مقوله فرعی ارایه شد. حرف «م» پس از هر جمله مخفف «مشارکت‌کننده» است؛ یعنی «م ۴» نشان‌دهنده اظهارنظر «مشارکت‌کننده شماره ۴» است.

۱- تغییرات ایجاد شده در بعد اقتصادی خانواده در دوره کووید-۱۹

یکی از ابعاد اقتصادی مهم خانواده که در دوره کووید-۱۹ دستخوش تغییر شده، اشتغال است. در این مطالعه مردان به‌عنوان سرپرست، وظیفه اصلی تأمین معاش را عهده‌دار بودند. از بین ۱۷ مورد مصاحبه شده، به‌جز دو مورد بازنشسته تأمین اجتماعی که دارای حقوق ثابت بودند، درآمد بقیه به‌دلیل داشتن شغل آزاد و دریافت حقوق روزمرد، به‌شدت تحت تأثیر قرار گرفته و کاهش یافته بود. در دوره کووید-۱۹، آسیب‌پذیری اشتغال خانواده‌ها شامل ترک کار، غیبت از کار و تغییر کار بود. دختر نوجوانی که والدین او دستفروش بودند، از ناپایداری وضعیت اشتغال آنان در این دوره می‌گفت: «بابا و مامانم رو دیگه نمی‌زارن توی شهر بساط کنن، جمعه بازارم که تعطیل بود، برای همین مجبورن از شنبه تا چهارشنبه برن روستاهای دور. اونجام چند بار بساطشون رو جمع کردن» (م ۱). یا مردی ۳۲ ساله اظهار داشت: «۲ سال توی یه شهر نزدیک کار می‌کردم، به‌خاطر محدودیت‌های تردد مجبور شدم کارمو رها کنم» (م ۱۱).

مؤلفه اقتصادی مهم دیگر، درآمد خانواده است که در طی کووید-۱۹ به شکل‌های از بین رفتن، به تعلیق درآمدن و تأخیر افتادن و کاهش یافتن، درآمد است. از بین رفتن درآمد اغلب مربوط به بیکاری ۱-۲ ماه دوران قرنطینه بود. ۹ نفر نیز از معلق ماندن و

کشید. مکالمه‌های ضبط شده، برچسب‌گذاری شده و متن مصاحبه‌ها پیاده‌سازی شد.

به منظور تعیین اعتباربخشی داده‌ها^۱ از معیارهای Lincoln و Goba (۱۹۸۵) استفاده شد (۱۱). در این راستا با اتخاذ اقداماتی چون درگیری و تعامل طولانی مدت پژوهشگران^۲، مشارکت کافی و تعامل مناسب با مشارکت‌کنندگان با تلفیق اطلاعات و بررسی داده‌ها توسط مشارکت‌کنندگان^۳ تلاش شد دقت و اعتبار داده‌ها^۴ افزایش یابد. به‌منظور افزایش روایی و اطمینان^۵، پیاده‌سازی مصاحبه‌ها در اسرع وقت صورت گرفت، همچنین از نظر همکاران^۶ در تحلیل و تفسیر داده‌ها استفاده شد. به‌علاوه از راه‌کار حداکثر تنوع شرکت‌کنندگان به‌منظور افزایش اعتبار و تأییدپذیری داده‌ها^۷ استفاده شد. برای قابلیت تعیین تأیید، رعایت بی‌طرفی پژوهشگران و نیز توافق روی کدها و درون‌مایه‌ها صورت گرفت. قابلیت انتقال^۸ یا تناسب^۹ از راه‌ارایه نقل‌قول‌های مستقیم و مثال‌ها، تبیین غنی داده‌ها و مشاوره‌های علمی با استادان صاحب‌نظر رخ داد. برای تحلیل داده‌ها از تحلیل محتوای کیفی هدایت شده استفاده شد. تحلیل محتوای کیفی روشی برای تفسیر ذهنی محتوایی داده‌های متنی از طریق فرایندهای طبقه‌بندی نظام‌مند، کدبندی، و تم‌سازی یا طراحی الگوهای شناخته شده است. این روش به پژوهشگر اجازه می‌دهد اصالت و حقیقت داده‌ها را به گونه ذهنی، اما با روش علمی تفسیر کند. همچنین عینیت یافته‌ها به وسیله وجود یک فرایند کدبندی نظام‌مند تضمین می‌شود. در حقیقت با تحلیل محتوای کیفی پژوهشگر می‌تواند به فراسویی کلمه‌ها یا محتوای عینی متون برود و تم‌ها یا الگوهایی را که آشکار یا پنهان هستند؛ به صورت محتوای آشکار سازد (۱۲). رویکرد هدایت شده از نظریه موجود یا پژوهش‌های پیشین، برای شناسایی مفاهیم یا متغیرهای کلیدی به عنوان دسته‌بندی کدگذاری اولیه شروع می‌کنند (۱۳). در واقع نظریه یا پژوهش‌های پیشین مورد استفاده، یافته‌ها را راهنمایی می‌کند. کدهای تازه شناسایی شده، ممکن است دیدگاه متناقضی راجع به پدیده ارائه دهند یا نظریه را تصحیح کرده، گسترش دهند و غنی نمایند (۱۴). در این پژوهش چهارچوب اولیه، از مطالعه‌های پیشین به‌دست آمد (۴، ۵).

یافته‌ها

مشارکت‌کنندگان در این مطالعه شامل ۱۷ نفر (۸ آقا و ۹ خانم) که به‌طور میانگین ۵ سال در این محل سکونت داشتند؛ بودند. یک نفر دارای مدرک کارشناسی، ۳ نفر کاردانی، ۵ نفر دیپلم، ۲ نفر

⁶ External Check
⁷ Confirmability
⁸ Transferability
⁹ Fittingness

¹ Rigour
² Prolonged Engagement
³ Member Check
⁴ Credibility (Validity)
⁵ Dependability (Reliability)

(بغض کنان)» (م ۴). با وجود کاهش سطح رفاهی خانواده، برخی هزینه‌های مازاد به‌واسطه این بیماری به خانواده‌ها تحمیل شده. پاره‌ای هزینه‌ها نسبتاً ثابت و معمول بود که مربوط به شوینده‌های بهداشتی، ماسک و مواد ضدعفونی بود. خانمی دارای سه فرزند اظهار داشت: «باید از یه چیزایی می‌زدیم که هزینه شوینده و ماسک رو تأمین کنیم. یادمه یه بار با پولی که داشتم، فقط می‌تونستم یکی از دو تا جنس ضروریم رو بخرم. باید انتخاب می‌کردم: روغن یا ماسک!» (م ۲). البته بدیهی است که میزان مصرف این اقلام در خانواده‌های مختلف تفاوت می‌کرد. از فردی که گفت اولویت اول خریدشان بوده تا آقای بازنشسته‌ای که گفت: «من اگر بمیرم دستامو به جز آب خالی با چیزی نمی‌شورم، معلوم نیست چی قاطی شوینده‌ها می‌کنن... ماسک هم نمی‌زنم که نفسم تنگ میشه» (م ۸). برخی دیگر از هزینه‌های مصرفی مازاد که به سبب کووید-۱۹ ایجاد شده بود، غیرثابت و موردی بود. به عنوان نمونه خانمی گفت: «شوهرم راننده سرویس مدارس بود. با این که مشکلات جسمی داشت، ناچار رفت کارگری، کیسه‌های گچ و سیمان رو جابه‌جا می‌کرد تا این که دیسک کمرش عود کرده و هزینه‌های جدیدی روی دستمون افتاده» (م ۳). اگرچه این هزینه‌ها ثابت نبوده و ممکن بود فقط یک‌بار اتفاق بیفتد، اما به‌رحال بر اقتصاد خانواده به آرامی و تدریجی اثر می‌گذاشت. خانمی تعریف می‌کرد: «اوایل به مدت دو ماه مجبور شدم هزینه سرویس ۴ دانش‌آموز دیگه‌ای که ترک تحصیل کرده بودن، رو بدم و بچه‌مو بفرستم مدرسه...» (م ۱۵). یا فرد دیگری گفت: «بچه‌م مریض بود... از ترس این که نکنه کرونا باشه، توی تاکسی معمولی نمی‌نشستم.. توی یک روز سه بار با آژانس بردمش دکتر توی شهر و هزینه آژانس دادم» (م ۹). ناگفته نماند برخی افراد هم از کاهش پاره‌ای هزینه‌ها اظهار رضایت کردند. خانمی که در طی این بیماری دخترش را عقد کرده بودند اظهار داشت: «خوبی کرونا این بود که بعضی هزینه‌های اضافی و چشم و هم‌چشمی‌ها رو کم کرد. عقد دخترم با ۲۰ مهمان انجام شد، ولی اگه کرونا نبود باید خرج ۲۰۰ مهمون رو می‌دادیم» (م ۳). یکی دیگر از هزینه‌هایی که به سبب برخی خانواده‌های این محله اضافه شده بود، مربوط به مواد مخدر طبیعی بود. مصاحبه‌شونده‌ها به رواج این تصور که استعمال مواد مخدر برای ایمنی بدن و عدم ابتلا به کووید-۱۹ مؤثر است، اشاره کردند. این باور تا حدی در ذهن برخی افراد جای گرفته بود که یکی از مصاحبه‌شونده‌ها گفت: «طرف روز میاد از توی سطلای زباله دور میدون می‌گرده پلاستیک و قوطی درمیاره، بهش می‌گم نمی‌ترسی از کرونا می‌گه شب می‌رم یه دود می‌دم که نگیرم» (م ۱۰).

به تأخیر افتادن درآمد خود حرف می‌زدند. به‌عنوان مثال آقای کارگر روزمزدی می‌گفت: «من قبلاً تو شهرهای اطراف برق‌کشی می‌کردم، از موقع کرونا می‌رم خونه آشناها... اکثرشون می‌گن الان نداریم باشه بعداً طلبت... تو رودرواسی هم نمی‌تونم ازشون شکایت کنم» (م ۴). کاهش درآمد در نتیجه کاهش فرصت‌های شغلی، کم شدن مشتری، کم شدن قدرت خرید مواد و مصالح اولیه کار بود. یکی از مصاحبه‌شونده‌ها اظهار داشت: «قبلاً می‌رفتم خوراک دام خالی می‌کردیم، الان طرف خودش خالی می‌کنه می‌ترسه نکنه کارگر کرونا داشته باشه دام‌هاشم بگیره یا می‌رفتم مصالح ساختمونی خالی می‌کردیم، الان ساخت‌وسازها خوابیده» (م ۱۲). کاهش درآمد دریافتی در برخی موارد غیرمستقیم و در نتیجه زنجیره پیچیده‌ای از حوادث بود. به‌عنوان مثال یکی از مصاحبه‌شونده‌ها گفت: «به‌خاطر ۴ میلیون بدهی، چک ۷۰ میلیونی‌ام را به اجرا گذاشتند... الان یک حسابم به‌خاطر چک مسدود شده حتی حساب پارانه‌ام را مسدود کرده‌اند...» (م ۷).

یکی دیگر از ابعاد اقتصادی خانواده که در دوره این بیماری تحت تأثیر قرار گرفت، مصرف بود. خانمی که دوره‌های بیکاری شوهر کارگرش را به سختی گذرانده بود، می‌گفت: «خب معلومه به‌قول معروف اگه کارگر دستش از کار بیفته، شکمش از کار میفته» (م ۹). مشاهده‌های پژوهشگران نشان داد در دوره این بیماری، برخی خانواده‌ها از پاره‌ای اقلام مصرفی کلاً صرف‌نظر کرده‌اند. بیشترین این اقلام مربوط به هزینه‌های مصرفی آموزش فرزندان بود. با توجه به مجازی شدن آموزش در دوره کووید-۱۹، اغلب خانواده‌ها از عهده مخارج مربوط به آن از جمله خرید تبلت، موبایل و نیز اینترنت برنمی‌آمدند. نکته مهم این‌که برخی از آسیب‌های این امر می‌تواند در درازمدت اتفاق بیفتد. به‌عنوان مثال بازماندن از تحصیل می‌تواند سبب طولانی شدن دوره آموزش و به تأخیر افتادن سن ورود فرزندان این خانواده‌ها به بازار کار شود. همچنین ترک تحصیل موقت، احتمال دارد موجب ترک تحصیل دائم شود. خانمی با داشتن دو پسر نوجوان دوقلو که در این دوره از آموزش بازمانده بودند گفت: «با فاصله‌ای که توی درسشون افتاد و از اون مهمتر این‌که توی این مدت رفتن شاگردی و دستمزد گرفتن، فکر نمی‌کنم دیگه حاضر بشن سال بعد برن مدرسه...» (م ۶). موضوع دیگر، که در همه موارد مصاحبه مشاهده می‌شد، کاهش کمیت و کیفیت مصرف اقلام اساسی بود. آقای با سه فرزند کاهش مصرف خود را این‌گونه توصیف می‌کرد: «برنج کیسه‌ای نمی‌تونم بخرم، هربار یکی دو کیلو می‌خرم، گوشت که دیگه اصلاً نمی‌تونم بخرم... دختر کوچکم به‌هم می‌گه بابا چرا همش بهمون تخم‌مرغ می‌دی؟ هیچ مردی نمی‌خواد شرمنده زن و بچه‌ش بشه..

محل به تأمین مواد شوینده، توزیع نان شبانه و سبد کالا در بین خانواده‌های مبتلا به کووید-۱۹ می‌پرداختند. این امر انسان‌دوستانه، به شکلی پایگاه طبقاتی بالاتر آنان را حفظ می‌نمود. یکی از افرادی که دارای پایگاه بالاتر اقتصادی بود، از وضعیت کووید-۱۹ ابراز ناراحتی می‌کرد: «یکی دو تا از همسایه‌ها بودن که من همیشه قبل کرونا بهشون کمک نقدی و جنسی می‌کردم، دیشب یکیشونو دیدم تا کمر رفته بود تو سطل زباله، دستاش خیس بود. منو دید سرش رو انداخت پایین، منم شرمنده بودم که چند ماهه نتونستم کمکش کنم... با این‌که خودم خیلی بدهکارم، رفتم جلو ۲۰ تومن درآوردم. دستاش کثیف و خیس بود، آرنجشو بلند کرد گفت بزار زیر بغلم...» (م ۷). نمودار شماره (۱) سطوح خرد تاب‌آوری اقتصادی خانواده‌ها در مواجهه با کووید-۱۹ را نشان می‌دهد.

بر اساس یافته‌های این مطالعه یکی دیگر از ابعادی که می‌تواند در شرایط بحران تغییر کند، موقعیت طبقاتی افراد و خانواده‌ها است. در واقع در موقعیت بحران، موضوع بقاء، اولویت می‌یابد، و این می‌تواند در برخی از افراد که در سلسله مراتب اجتماعی، پایگاه بالاتری داشتند، ایجاد نارضایتی نماید و تلاش آن‌ها را برای حفظ پایگاه خود برانگیزد. یافته‌های این مطالعه نشان داد برخی افراد به این منظور، پای‌بندی و رعایت بیشتری نسبت به پروتکل‌های بهداشتی نشان می‌دهند. در واقع چنین به نظر می‌آید در محله‌ای که بیشتر افراد توان خرید ماسک و مواد ضدعفونی را نداشتند، افراد با موقعیت بالاتر، با حفظ فاصله فیزیکی و استفاده بیشتر از شوینده‌ها و ماسک، تا حدی فاصله طبقاتی خود را حفظ می‌کنند. در یافته‌های ما برخی خانواده‌هایی که موقعیت اجتماعی- از دیدگاه تحصیلی و شغلی- بالاتری داشتند، در این شرایط به کمک خانواده‌های ضعیف‌تر رفته و با عضویت در خیریه

نمودار شماره ۱- سطوح خرد تاب‌آوری اقتصادی خانواده در مواجهه با کووید-۱۹

کنم» (م ۲). از دیگر راهکارهای درونی خانواده، تغییر رفتار مصرفی خانواده و صرفه‌جویی در خرید بود: «قبلاً آگه سالی دو سه دست لباس می‌خریدیم، الان همه سال رو با یک کفش و لباس می‌گذرونیم... با این‌که بچه‌ها نوجوونن و دلشون می‌خواد لباس جدید بخرن...» (م ۵). تنوع بخشیدن به درآمد راهکار دیگری بود که خانواده‌ها در پیش گرفته بودند؛ در ۷ مورد، زن و فرزندان خانواده که پیش از کووید-۱۹ درآمدزایی نداشتند، برای کمک به معیشت خانواده به انجام برخی کارهای درآمدزا روی آورده بودند. برخی از این موارد عبارت بود از: تهیه شیره طبیعی و فروش آن، فروش سرمه به‌صورت اینترنتی، فروش آنلاین گل

۲- راهکارهای مقابله خانواده‌ها با تغییرات اقتصادی در دوره کووید-۱۹

برخی از راهکارهای خانواده‌های این مطالعه، در مواجهه با تغییرات اقتصادی اغلب منفی دوره کووید-۱۹، به درون خانواده اتکا داشت. خانواده‌های این مطالعه اعلام کردند در آغاز کووید-۱۹، نه تنها پس‌اندازی نداشتند، بلکه به دلیل وام‌های بانکی، بدهکار بوده‌اند. تنها دو مورد بیان کردند که از پس‌انداز قبلی استفاده کرده‌اند: «یک مقدار پول جمع کرده بودیم که برای بچه‌م لپ‌تاپ بخریم، دیگه مجبور شدم اونو برای مایحتاج روزانه صرف

شوهرم ناراحت شد و به کم بحث کردن، بعد از خواهر برادرای من قرض کردیم تا پولو برگردونیم. حالام کم کم داریم قرض خانواده منو بهشون بدیم...» (م ۱۷).

با توجه به این‌که تقریباً تمام خانواده‌های این محله از روستاها و شهرهای همجوار به این محله آمده بودند، خاستگاه‌های مهاجرتی متنوع، زمینه‌ساز تنش و در نهایت ضعف همبستگی در شبکه‌های همسایگی و حتی در مواردی تنش شده بود. این موضوع در ایجاد موقعیت‌هایی که وضعیت اقتصادی و رفاهی منطقه را ارتقاء دهد؛ مواعی ایجاد کرده. به‌علاوه فرودستی منطقه به لحاظ اقتصادی و اجتماعی، در ایجاد احساس هویت و تعلق به مکان سکونت اخلاص ایجاد کرده بود. موضوع دیگر، حس نادیده انگاشته شدن و تبعیض توأم بود. یکی از مصاحبه‌شونده‌ها می‌گفت: «مردم این منطقه چه فرقی با بقیه مردم شهر دارن؟ این‌جا حتی بودجه‌ای که بهش تعلق می‌گیره می‌برن جای دیگه خرج می‌کنن...» (م ۹). یکی دیگر اظهار داشت: «ما، بین هوا و زمینیم، می‌ریم وام روستایی بگیریم می‌گن شما جزء شهرین، می‌خوایم ساخت‌وساز کنیم می‌ریم وام برداریم، می‌گن شما جزء شهر نیستین» (م ۴).

افراد مورد مصاحبه به اتفاق، به اوضاع کلی اقتصادی به‌ویژه تورم و بی‌ثباتی بازار اشاره داشتند و وضعیت معیشت خود را در دوران کووید-۱۹، متأثر از آن می‌دیدند. به‌عنوان مثال آقای ۳۸ ساله می‌گفت: «کرونا مسأله نیست، مسأله قیمت‌هاست که از اولین مغازه سر کوچه تا آخرین مغازه و از امروز تا هفته بعد که می‌ری خرید، فرق می‌کنه» (م ۱۵). خانمی می‌گفت: «من پارسال یک جرم‌گیر را ۱۶ تومن گرفتم، امسال رفتم بگیرم، ۷۰ هزار تومن بود... نه می‌تونستم بخرم نه می‌تونستم ازش بگذرم...» (م ۱۳). در واقع مسائل مالی سطح کلان آن‌قدر از نظر افراد مورد مصاحبه اهمیت داشت، که مسأله کووید-۱۹ در مقابل آن، رنگ باخته بود: «کرونا به زندگی مردم کاری نداره، فقط گرونیه که زندگی ما رو نابود کرده...» (م ۲). بر این اساس به‌نظر می‌آید، درک از کرونا و مواجهه با آن تحت‌الشعاع درک وضعیت اقتصادی کلان قرار دارد. موضوع دیگر، قوانین و سیاست‌های مالی سطح بالاتر است که به‌طور مستقیم بر تاب‌آوری اقتصادی مردم در این دوره تأثیرگذار بوده است. یکی از مصاحبه‌شونده‌ها گفت: «شرکت سیمان که قبلاً سه ماهه قسطی به‌هم سیمان می‌داده الان فقط نقدی می‌ده و الان من نمی‌تونم مواد کارمو بخرم» (م ۷). یا «از یه طرف تعطیل می‌کنن و از یه طرف قانونی نیست که مانع به اجرا گذاشتن چک‌ها بشه، یا لاقل به تأخیر بندازه و به بدهکار مهلت بده...» (م ۴). نمودار شماره (۲)، سطوح میان و کلان تأثیرگذار بر تاب‌آوری اقتصادی خانواده در مواجهه با کووید-۱۹ را نشان می‌دهد.

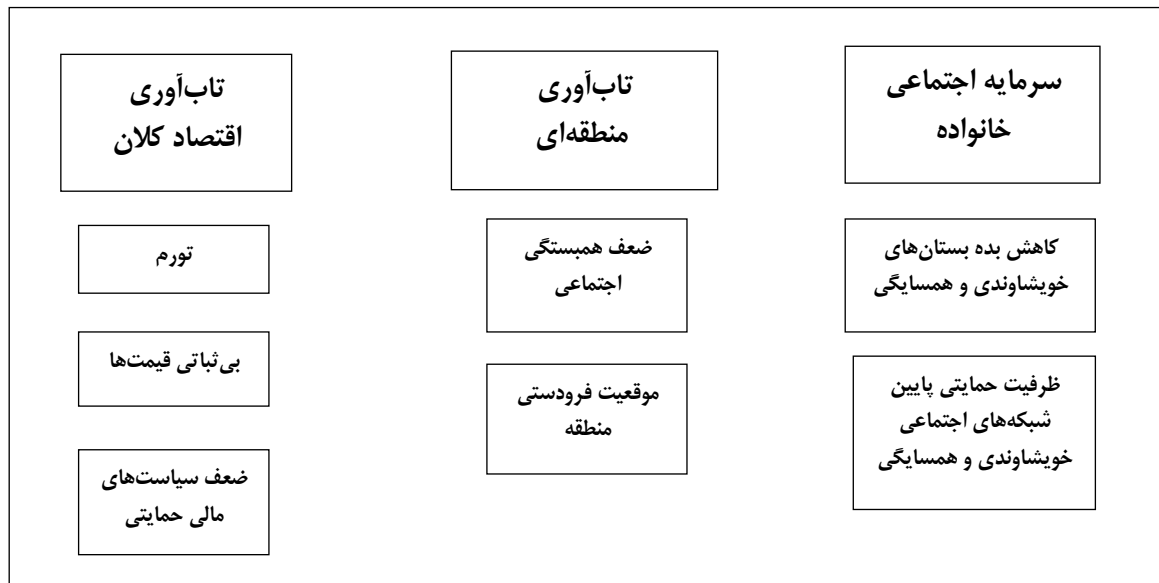
طبیعی و پخت نان در منزل. در دو مورد نیز سرپرست خانواده برای یافتن شغل مجبور به مهاجرت شده و خانواده‌های خود را به‌طور موقت ترک کرده بودند. یک مورد هم از جمع‌آوری و فروش مواد بازیافتی به عنوان یک منبع درآمدی کمکی خود حرف می‌زد.

دیگر راهکارهای مواجهه این خانواده‌ها با مسائل اقتصادی ناشی از کووید-۱۹، اتکا به منابع بیرون از خانواده داشت. قرض گرفتن و وام برداشتن یکی از این موارد بود. یکی از مصاحبه‌شونده‌ها اظهار داشت: «پارسال وام برداشتم، امسال مجبور شدم ماشینم رو بفروشم که قسط‌هاش رو صاف کنم تا بتونم وام جدید بردارم» (م ۱۰). به این ترتیب این گونه راهکارها اغلب به عامل استرس‌زای ثانویه‌ای برای خانواده‌ها در برابر شرایط بحرانی تبدیل می‌شود. یک راهکارهای بیرونی دیگر تکدی‌گری بود که منافی عزت نفس انسان بوده و نیز افراد را در وضعیت بیماری همه‌گیر، بیشتر در معرض خطر ابتلا قرار می‌دهد.

برنامه‌های حمایتی دولت یکی از ارکان مهم تاب‌آوری اقتصادی در شرایط بحرانی است. تنها یک نفر از مصاحبه‌شونده‌ها به دریافت بیمه بیکاری اشاره کرد: «به ما ۶ میلیون وام دادند چون شوهرم از کارش که سرویس مدارس بود، بیکار شد... اونم دادم برای آموزش مجازی پسرم یه لپ‌تاپ دست دوم خریدم» (م ۱۳).

۳- اثر پذیری تغییرات اقتصادی و تاب‌آوری خانواده‌ها از سطوح بالاتر

تاب‌آوری اقتصادی خانواده‌ها علاوه بر مختصات خانوار (بعد خانوار، ترکیب سنی و جنسی)، متأثر از شرایط اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و روانی بسیاری است. در این مطالعه فقط بر مشاهده‌ها و مصاحبه‌ها تمرکز شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد تاب‌آوری اقتصادی خانواده‌ها از سرمایه اجتماعی خانواده به‌ویژه حمایت از شبکه خانوادگی تأثیر زیادی می‌پذیرد. با توجه به مهاجر بودن ساکنان، به‌جز تعداد اندکی از آن‌ها که به‌طور فامیلی مهاجرت کرده‌اند و از حمایت خویشاوندی برخوردار هستند، اغلب به‌صورت تک‌خانواده به این منطقه آمده و در شرایط کووید-۱۹، بسیاری از پیوندهای خویشاوندی آن‌ها تضعیف شده بود. بنابراین به عنوان منبع تاب‌آوری اقتصادی، از آن بی‌بهره یا کم‌بهره بودند. شبکه‌های همسایگی، به پیوند با معدود خانواده‌هایی که با هم خاستگاه یکسان دارند، محدود می‌شد. ضمن این‌که وضعیت کاری ناپایدار و پایگاه اقتصادی نسبتاً پایین افراد این محله، مانع ایجاد ظرفیت‌های حمایتی بالا شده. به عنوان مثال خانمی اظهار داشت: «خیلی درآمدمون کم بود، مجبور شدیم از مادرشوهرم قرض گرفتیم، بعد از یه ماه گفتن پولمو لازم دارم بهم برگردونین...»

نمودار شماره ۲- سطوح میان و کلان تأثیرگذار بر تاب‌آوری اقتصادی خانواده در مواجهه با کووید-۱۹

تاب‌آوری را تقویت می‌کنند؛ نیز دیده شود، اما غلبه با فشارها و شکاف‌هایی بود که آن را تضعیف می‌نمود.

گروه‌های اقتصادی- اجتماعی پایین در برابر شرایط ناپایدار کار در بلایا تا حد زیادی آسیب‌پذیر می‌شوند (۱۵). مطالعه‌های زیادی وام گرفتن یا قرض کردن از منابعی مانند اقوام، دوستان، نهادهای رسمی یا سازمان‌های مردم‌نهاد را به‌عنوان یک راهکار مقابله در شرایط بحران شناخته‌اند (۱۶)، با این حال این راهکار به نوعی خطرناک است، زیرا باعث افزایش سطح بدهی خانواده شده و خطر سوءاستفاده اضافی از طریق کار یا حتی از دست دادن زمین را افزایش می‌دهد (۱۷). تأمل در چگونگی مواجهه خانواده‌ها با این بحران، بیان‌گر آن است که بسیاری از راهکارهای مورد استفاده، مانند کاهش مصرف مواد غذایی و ترک فرزندان از مدرسه، به‌ویژه در درازمدت اثرهای زیان‌بار زیادی دارد. برخی مطالعه‌ها نشان داده که اثرهای منفی کووید-۱۹ در بعد آموزش، روی کودکان طبقه‌های محروم و خانواده‌های آن‌ها بیشتر بوده است (۱۸، ۱۹).

برخی از راهکارهای خانواده‌های این مطالعه، در مواجهه با تغییرات اقتصادی اغلب منفی دوره کووید-۱۹، به درون خانواده اتکا داشت؛ در حالی که تأثیر استفاده از پس‌انداز خانواده در آسیب‌پذیری بیشتر خانواده‌ها نشان داده شده است (۸). برنامه‌های حمایتی دولت یکی از ارکان مهم تاب‌آوری اقتصادی در شرایط بحرانی است. در پژوهشی در فیلیپین مشخص شد که مداخله‌های هدفمند دولت می‌تواند از اثرهای منفی اقتصادی بر طبقه‌های فقیر بکاهد (۲۰). بر اساس مطالعه‌ای عدم حمایت

بحث

یافته‌های این پژوهش نشان داد خانواده‌های ساکن شهرک توحید شهرستان گناباد در دوره کووید-۱۹، از ابعاد زیادی آسیب‌پذیر بودند و تاب‌آوری اقتصادی پایینی دارند. مسائل مربوط به اشتغال (ترک کار، غیبت از کار و تغییر کار) در کنار مسائل مربوط به وضعیت درآمدی (حذف درآمد، تعلیق درآمد و تأخیر در دریافت آن و کاهش سطح درآمد)، مسائل مربوط به مصرف (حذف کردن برخی اقلام مصرفی، کاهش کمیت و کیفیت اقلام مصرفی و افزایش هزینه‌های مازاد مربوط به کووید-۱۹) و مسائل مربوط به تنزل موقعیت طبقاتی خانواده‌ها (اولویت بقاء و کاهش عناصر متمایزکننده موقعیت طبقاتی) مواردی بود که در این دوران خانواده‌ها را به چالش کشیده بود. این تغییرات و نوسانات، تحت تأثیر مسائل مربوط به سرمایه اجتماعی خانواده (کاهش بده‌بستان‌های خویشاوندی و همسایگی و ظرفیت حمایتی پایین شبکه‌های اجتماعی و همسایگی)، ضعف تاب‌آوری منطقه‌ای (عدم تجانس خاستگاه ساکنان، ضعف همبستگی اجتماعی و موقعیت فرودستی منطقه) و اقتصاد کلان (تورم، بی‌ثباتی قیمت‌ها و ضعف قوانین و سیاست‌های مالی تاب‌آور) قرار داشت. خانواده‌ها برای مواجهه با تهدیدات بحران کووید-۱۹، به منابع درون خانواده (استفاده از پس‌انداز قبلی، تغییر رفتار مصرفی به سمت صرفه‌جویی و تنوع بخشیدن به درآمد) و منابع برون خانواده (وام گرفتن، قرض کردن و تکدی‌گری) روی آورده بودند. هر چند تلاش شد بی‌طرفانه ابعاد مثبت و ظرفیت‌هایی که

دولت در یک بازه سه ماهه در بحران کووید-۱۹، نرخ فقر ساکنان یک منطقه را از ۱۷/۱ درصد به ۲۵/۹ درصد افزایش داد (۸).

تاب‌آوری دارای ابعاد مختلفی است و افزایش یا کاهش آن در یک بعد می‌تواند بعد دیگر را تحت تأثیر قرار دهد (۲۱). یافته‌های این پژوهش نشان داد که تاب‌آوری اقتصادی مردم، تا حد زیادی تحت تأثیر تاب‌آوری منطقه‌ای و محلی قرار دارد. با توجه به این‌که تقریباً تمام خانواده‌های این محله از روستاها و شهرهای همجوار به این شهرک آمده‌اند، دارای خاستگاه‌های مهاجرتی متنوعی است که زمینه‌ساز تنش و در نهایت ضعف همبستگی در شبکه‌های همسایگی و حتی در مواردی تنش شده است. به‌علاوه فرودستی منطقه به لحاظ اقتصادی و اجتماعی، در ایجاد احساس هویت و تعلق به مکان سکونت اخلال ایجاد کرده بود. حال آن‌که مطالعه‌ها نشان می‌دهد احساس برابری در شکل‌دهی هویت محله و در نتیجه ارتقای سطح تاب‌آوری تأثیر مثبت دارد (۲۲). به‌نظر می‌آید نقطه قوت این منطقه که می‌تواند به تاب‌آوری اقتصادی آن کمک کند، روحیه کار و تلاش، ننگ ندانستن کار و اتکا به بازوی خود است که در صورت سازماندهی و مدیریت صحیح، با کمترین حمایت‌های دولتی از آن بتوان در ارتقای ظرفیت محله بهره برد.

یکی از نقاط قوت این پژوهش، در نظر گرفتن بعد تازه‌ای برای تاب‌آوری اقتصادی است. در ادبیات مربوط به این حوزه عموماً بر جنبه‌های اقتصادی مانند اشتغال، درآمد و مصرف تأکید شده است. حال آن‌که در این مطالعه بعد تازه‌ای را از لابلای واقعیت زیسته افراد کشف شد که زمینه جامعه‌شناسی اقتصادی آن پرننگ‌تر است و آن حفظ موقعیت طبقاتی است. هر بحرانی زنگ خطری برای از دست دادن پایگاه طبقاتی افراد و خانواده‌ها است. آنان در برابر بحران، در کنار تقلا برای حفظ خود، درصدد هستند که پایگاه طبقاتی خود را حفظ کنند. اگرچه در این پژوهش روی موقعیت‌های طبقاتی و ملاک‌های آن در جامعه هدف، تمرکز نشد، اما می‌توان در مطالعه‌های بعدی به‌طور جدی‌تر به آن پرداخت و ردپای آن را در مواجهه با شرایط بحرانی دنبال نمود. یافته‌های این مطالعه نشان داد که پایگاه طبقاتی، موضوعی است که در مواقع بحران، می‌توان روی آن برای تقویت شبکه‌های حمایتی و تاب‌آوری اقتصادی برنامه‌ریزی کرد.

نتیجه‌گیری

همه‌گیری کووید-۱۹، ضرورت ارتقای تاب‌آوری را به جامعه یادآوری نمود. خانواده‌های مناطق محروم و حاشیه‌ای، در چنین موقعیت‌های از بُعدهای بسیار،

آسیب‌پذیر بوده و تاب‌آوری اقتصادی پایینی دارند. دولت‌ها به جای تحمیل سیاست‌هایی مانند «در خانه ماندن در شرایطی که شخص توانایی آن را ندارد» که مردم قادر به انجام آن نیستند؛ باید به انجام مداخله‌ها و حمایت‌هایی بر اساس موانع و پتانسیل‌های بومی هر منطقه بپردازد که تاب‌آوری اقتصادی مردم را بالا ببرد.

با توجه به این‌که یکی از منابع و فرصت‌های انطباق، هویت جمعی و محلی قوی است (۲۲)، ایجاد فضاهای جمعی اشتراکی مانند فضای بازی و فضای سبز و مهم‌تر از آن پروژه اشتغال‌زایی واحدی که ساکنان را زیر چتر هویتی یکسانی جمع نماید، پیشنهاد می‌شود. حضور طیف زیادی از کارگران دارای مهارت‌های متنوع سبب می‌شود در صورت سازماندهی و مدیریت درست، پتانسیل خوبی برای همکاری در طرح‌های ارتقای ظرفیت محله فراهم شود. همچنین توانمندسازی مردم این محله با توجه به این‌که سطح تحصیلی بیشتر پاسخگویان دیپلم و زیر دیپلم بود، از دیگر مواردی است که می‌تواند به ارتقای تاب‌آوری اقتصادی آنان کمک نماید. به‌طور خاص پیشنهاد می‌شود در مدرسه محل، مهارت‌های کاربردی، خلاقیتی که منجر به تقویت کارآفرینی گردد، آموزش داده شود. علاوه بر این از ساختمان خانه بهداشت که بدون استفاده مانده، به‌عنوان مکانی برای آموزش، مشارکت و توانمندسازی اهالی شهرک استفاده شود. این مطالعه هیچ‌گونه تضاد منافی برای نویسندگان مقاله ندارد.

تشکر و قدردانی

این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی با عنوان «تاب‌آوری مردم ساکن شهرک توحید گناباد در مواجهه با کووید-۱۹؛ یک مطالعه کیفی» است که در کمیته اخلاق دانشگاه علوم پزشکی گناباد بررسی و با شناسه اخلاق IR.GMU.REC.1400.024 مصوب شده است. از حمایت‌های مالی معاونت تحقیقات و فناوری دانشگاه علوم پزشکی گناباد بابت حمایت مادی این پژوهش قدردانی می‌شود.

References

1. Di Renzo L, Gualtieri P, Pivari F, Soldati L, Attinà A, Cinelli G, et al. Eating habits and lifestyle changes during COVID-19 lockdown: an Italian survey. *Journal of Translational Medicine*. 2020;18:1-15.
2. van Helmond I, Korstjens I, Mesman J, Nieuwenhuijze M, Horstman K, Scheepers H, et al. What makes for good collaboration and communication in maternity care? A scoping study. *International Journal of Childbirth*. 2015;5(4):210-23.
3. Hallegatte S. Economic resilience: definition and measurement (May 1, 2014). World Bank Policy Research Working Paper No. 6852, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2432352>.
4. Morduch J. Income smoothing and consumption smoothing. *Journal of Economic Perspectives*. 1995;9(3):103-14.
5. Dercon S. Income risk, coping strategies, and safety nets. *The World Bank Research Observer*. 2002;17(2):141-66.
6. Ratten V. Coronavirus (covid-19) and social value co-creation. *International Journal of Sociology and Social Policy*. 2022; 42(3/4):222-231. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-06-2020-0237>.
7. Mahmud M, Riley E. Household response to an extreme shock: Evidence on the immediate impact of the Covid-19 lockdown on economic outcomes and well-being in rural Uganda. *World Development*. 2021;140:105318.
8. Martin A, Markhvida M, Hallegatte S, Walsh B. Socio-economic impacts of COVID-19 on household consumption and poverty. *Economics of Disasters and Climate Change*. 2020;4(3):453-79.
9. Adeniran AS, Aboyeji AP, Fawole AA, Balogun OR, Adesina KT, Adeniran PI. Male Partner's role during pregnancy, labour and delivery: expectations of pregnant women in Nigeria. *International Journal of Health Sciences*. 2015;9(3):305.
10. Das G. 136 million jobs at risk in post-corona India. *Livemint*. 2020. <https://www.livemint.com/news/india/136-million-jobs-at-risk-in-post-corona-india-11585584169192.html>.
11. Lincoln YS, Guba EG. But is it rigorous? Trustworthiness and authenticity in naturalistic evaluation. *New directions for program evaluation*. 1986;(30):73-84.
12. Iman M, Noushadi M. Qualitative content analysis. *Pazhuhesh*. 2011;3(2):15-44 [In Persian].
13. Potter WJ, Levine-Donnerstein D. Rethinking validity and reliability in content analysis. *Journal of Applied Communication Research*. 1999;27(3):258-284. DOI: 10.1080/00909889909365539.
14. Hsieh H-F, Shannon SE. Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*. 2005;15(9):1277-88.
15. Wang Y, Zhu Y, Sui Q. Ethnic groups differences in domestic recovery after the catastrophe: a case study of the 2008 magnitude 7.9 earthquake in China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2017;14(6):590.
16. Mishra S. Household livelihood and coping mechanism during drought among oraoon tribe of Sundargarh district of Orissa, India. *Journal of Social Sciences*. 2007;15(2):181-6.
17. Guarcello L, Mealli F, Rosati FC. Household vulnerability and child labor: the effect of shocks, credit rationing, and insurance. *Journal of Population Economics*. 2010;23(1):169-98.
18. Kumar S, Maheshwari V, Prabhu J, Prasanna M, Jayalakshmi P, Suganya P, et al. Social economic impact of COVID-19 outbreak in India. *International Journal of Pervasive Computing and Communications*. 2020;16(4):309-319. <https://doi.org/10.1108/IJPCC-06-2020-0053>.
19. Bailey DH, Duncan GJ, Murnane RJ, Au Yeung N. Achievement Gaps in the Wake of COVID-19. *Educational Researcher*. 2021;50(5):21-34.
20. Bhowmik D. COVID-19: Recession, poverty and inequality and redistribution. *International Journal on Recent Trends in Business and Tourism (IJRTBT)*. 2021;5(1):11-21.
21. Premberg A, Lundgren I. Fathers' experiences of childbirth education. *The Journal of Perinatal Education*. 2006;15(2):21-8.
22. Templeton A, Guven ST, Hoerst C, Vestergren S, Davidson L, Ballentyne S, et al. Inequalities and identity processes in crises: Recommendations for facilitating safe response to the COVID-19 pandemic. *British Journal of Social Psychology*. 2020;59(3):674-85.

Tehran University of
Medical Sciences

Original Article

Economic Resilience of Families in a Suburban Residential Area in the COVID-19 Pandemic: A Qualitative Study

Vajihe Armanmehr¹, Hossein Mirzaei², Abdoljavad Khajavi³, Toktam Paykani⁴,
Reza Esmaili⁵

1- PhD Student in Economic Sociology and Development, Social Development and Health Promotion Research Center, Gonabad University of Medical Sciences, Gonabad, Iran

2- PhD in Sociology, Assistant Professor, Social Science Department, Letters and Humanities Faculty, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

3- MD, PhD in Healthcare Management, Assistant Professor, Department of Community Medicine, School of Medicine, Gonabad University of Medical Sciences, Gonabad, Iran

4- Assistant Professor, PhD, Social Development and Health Promotion Research Center, Gonabad University of Medical Sciences, Gonabad, Iran

5- Assistant Professor, PhD, Department of Public Health, School of Health, Social Development and Health Promotion Research Center, Gonabad University of Medical Sciences, Gonabad, Iran

Article Information

Received

31 July 2021

Accepted

18 January 2022

Corresponding author

Hossein Mirzaei

Corresponding author E-mail

hmirzaei@um.ac.ir

Keywords

COVID-19, Economic resilience, Suburban town

Abstract

Background and Objectives: Faster than expected, the COVID-19 disease changed people's lives on an unprecedented scale. The present research aimed to shed light on the economic challenges of the pandemic and the efforts made concerning economic resilience. Thus, this study delved into the experience of families residing in a suburban town.

Methods: The present study was qualitative in type. It used a qualitative content analysis with a guided approach conducted through 17 in-depth semi-structured individual interviews with subjects over 15 years of age living in Tawheed Gonabad town. These subjects had lived in the area for at least three years. The interviews were held and audio-recorded in a purposive sampling method after gaining informed consent from the participants in the spring of 2021. In order to estimate the validity of the data, Lincoln and Goba's criteria were used.

Results: The economic resilience of families during the pandemic was marked by three main categories and nine sub-categories. The categories were:

- 1) changes to the economic dimension of the family (the sub-categories: employment, income, consumption and socioeconomic status),
- 2) solutions to the economic changes of the family (sub-categories: reliance on internal resources, family and receiving support from outside of the family), and
- 3) the effectiveness of economic resilience of families at higher levels (sub-categories: macroeconomics, family social capital and regional resilience).

As more detailed results showed, the pandemic has caused a decrease in the income and consumption of essential items in quantity and quality and imposed excessive costs on the target community. The dominant solution to economic problems has been changing consumer's behavior and income diversification. The lack of supportive plans, poor social networks and the identity of the neighborhood are the significant barriers to the increase of economic resilience.

Conclusion: The families investigated in the present study were vulnerable in many ways and had low economic resilience. In order to improve the families' level of economic resilience, it is necessary to know the context and carry out interventions and support plans based on the families' internal and external capacities, including the neighborhood's empowering conditions.

